

Біля Лебединого озера

Анатолій Дрофань

На широких луках лівого берега Дніпра, де ріка повертає на схід, є невелике, але досить глибоке, заросле очеретом і різакон Лебедине озеро. Зовні воно майже нічим не відрізняється від багатьох інших озер, що тягнуться вздовж течії. Але на сотні кілометрів навколо немає іншого місця, де було б так багато дичини — качок, кроншнепів, куликів. У густих зарослях латаття і рогази все це птаство має вдосталь поживи, а в густому очереті — надійну схованку.

Не менш багате Лебедине озеро і на рибу. Вона привільно грає на широкому чистоводді, бурлить воду в невеликих опарах між очеретом. Часто можна бачити, як раптом здригнеться очеретина, захитається попелясто-бура, зігнута до води метличка її,— так і знай: то граються окуні.

Та найбільш славиться озеро тим, що на ньому часто сідають білі лебеді.

Особливо багато їх восени, коли дерева вкриваються густим багрянцем, і птахи з боєм кидають насиджені місця і бентежними табунами мандрують на південь. Тоді голуба вода озера стає білою від пуху лебедів, а вечорами й вночі далеко навколо чути їхні сповнені туги прощальні пісні.

Скільки навколо Лебединого озера найніжніших барв, скільки краси, якої ніколи не побачиш там, на півдні, куди мандрують лебеді! І коли вони, сидячи на озері, дивляться навколо, до болю стискаються серця у білих птиць і в прощальному погляді їх стільки туги...

Але ніхто не вміє так образно розповісти про красу Лебединого озера, як старий професор зоології Іван Іванович. Коли вчений говорить про нього, його зморшкують бліде обличчя з клинцюватою борідкою мовби стає молодшим, в очах спалахують теплі вогники, а під сивими підстриженими вусами бродить мрійна усмішка.

— Нічого цікавішого за Лебедине озеро я на Дніпрі не бачив. Це справжнє чудо природи.

Останні слова він промовляє майже пошепки, заплющує очі, злегка похитуючи головою.

Є у старого професора одна співбесідниця, яка б слухала розповіді про Лебедине озеро цілими днями. Це сусідка Івана Івановича по квартирі семикласниця Гаша — висока худорлява дівчина з смуглявим довгастим обличчям, двома чорними косами і великими задумливими очима.

— Розкажіть ще, Іване Івановичу, розкажіть, будь ласка, — просить вона благально, коли вчений заговдає.

І знову в професорському кабінеті, заставленому книгами, чучелами птиць, акваріумами, летється розповідь про ночівлі біля пригаслого вогнища, про засідки в місячну ніч.

Іноді до професора заходять двоє сусідів — студенти-будівельники Кость і Вова.

Вони, правда, не з таким захопленням слухають його розповіді про Лебедине озеро, навіть з недовір'ям ставляться до надзвичайних принад заводу, де так багато птиці і таке чудове полювання. Та Іван Іванович вибачає їм. Вони, мабуть, не звикли відчувати природу, розуміти, любити її. Саме тому професор і вирішив повезти їх на Лебедине озеро, хай молоді люди самі переконаються в правдивості його слів.

У професора був свій моторний човен, правда, вже досить старенький, але ще цілком придатний, щоб за два дні зробити сто п'ятдесят кілометрів. Виїзд був призначений на найближчу суботу з тим, щоб на Лебединому озері провести ніч і цілий вихідний день.

Коли Гаша, повернувшись із школи, дізналася, що Іван Іванович і студенти збираються їхати без неї, вона ледь не розплакалась від образи. Але потім заспокоїлась і пішла до професора.

Іван Іванович лаштувався в дорогу. Серед кабінету на стільці стояв розкритий рюкзак, і професор, стиха мугикаючи якусь пісню, напихав його загорнутими в газети пакуночками. у

— А мене ви, — Іване Івановичу, значить, не берете? — запитала Гаша пригніченим голосом і раптом залилася слізьми.

Професор підвів голову, подивився на дівчину поверх чотирикутних окулярів, розгублено розвів руками.

— Гашенько, — тихо промовив він, — я б радий узяти, але там доведеться спати на болоті, десь у копиці, а з твоїм здоров'ям це...

Він підійшов до дівчинки, поклав руки на її вузькі гострі плечі, взяв за тоненькі лікті.

"Ні, їй не можна, вона ще майже дитина", — подумав професор, але промовив бадьоро:

— Нічого, Гашенько, ми з тобою ще поїдемо, обов'язково поїдемо на Лебедине озеро. Ти ось підростеш, станеш студенткою, тоді можна буде сміливо ночувати просто неба, лазити на світанку в холодну воду, а поки що, Гашенько...

Професор розвів руками, винувато посміхнувся.

Гаша плакала. Здригалися її плечі, тремтіли за спиною дві чорні коси. Ніякі умовляння не могли її втішити. І жаль зробилося старому професорові школярки. Звичайно, коли б і він був на її місці, йому б теж хотілося побувати на Лебединому озері. І Іван Іванович, заспокоїливо поглажуючи дівчинку по плечу, пообіцяв узяти її з собою.

Професор зайшов до Гаші, коли та, витираючи сльози, умовляла матір відпустити її.

— Іване Івановичу, ну навіщо це ви збунтували дівчисько? — накинулася на професора мати. — Адже там все може трапитись. Перекинеться човен, та мало чого... Адже Гаша — дитя. Ні, ні, як собі хочете, а я на це не погоджусь. Я цілу ніч не спатиму.

Іван Іванович стояв біля порога, замислено пощипував сиву борідку, дивився кудись у підлогу. Слухаючи Гашину матір, він і сам, певно, у цю хвилину вагався. І справді, застудиться Гаша, захворіє, тоді не оберешся лиха. Він уже ладен був

відмовитися від свого наміру, як раптом Гаша, випроставшись, голосно сказала:

— Зою Космодем'янську мати виряджала в партизани, знаючи, що її чекає попереду, і не ойкала так, як ви... А тут... боляче... образливо... навіть...

Вона рвучко відвернулась, зметнувши своїми косами, і відійшла до вікна.

Якусь хвилину всі троє мовчали. Тільки напружено цокав годинник і чути було, як десь в наличнику дверей чи в кухонному столику, що стояв поблизу, точив дерево шашіль.

— Ну що ж,— промовила пригнічено-покірним голосом Гашина мати,— можете їхати.

Почувши це, Гаша, ніби вихор, зірвалася з місця, кинулась матері на шию. Потім вискочила з кімнати, побігла на третій поверх, до Костя.

— Ох, це Лебедине озеро...— сказала мати засму-4 чено, коли Гаша зникла за дверима.

О четвертій годині дня професор, студенти і Гаша вже були на Дніпрі біля пристані. У Костя і Вови — рюкзаки та рушніці за плечима, в Івана Івановича — вудки. Гаша несла два коротеньких весла. Вирішили, що Кость і Вова попливуть моторкою, а Іван Іванович з Гашею — катером, який відходить через годину. А зустрінуться вони біля Лебединого озера.

*

У надвечір'я катер причалив до берега маленької пристані.

Зійшло кілька колгоспниць з великими корзинами і порожніми білими бідонами, а за ними, обережно ступаючи по хисткому трапу, що вгинався від кожного кроку, пішла Гаша. Поглянувши вниз на воду, вона побачила своє відображення, що плескалося, ламалося на хвилях. Не дійшовши до кінця трапа, вона, злегка присівши, хотіла зіскочити на берег. Але бовтнула, збиваючи бризки, прямо у воду.

Професор незадоволено щось крикнув їй, але Гаша вже бігла берегом, набираючи в босоніжки пісок, грузнучи в ньому по самі кісточки. Вона, ніби кізка, збігла на пагорок, порослий рідкими кущиками полину та нехворощі, озирнулася назад, пустотливо вигукнула:

— Іван Іванович!..

З луку, що починався тут же, зразу за миршавим верболозом, дихнуло на них вільгістю, п'янкими пахощами простору, побережжя. Гаша йшла, вдихаючи це пахуче повітря на повні груди. І їй зробилося так легко і радісно! Здавалося, йшла і йшла б цим безмежним простором.

З криком проносились кулики і швидко падали в пересохлі болітця. З-під ніг випорхували плиски і, відлетівши, чіплялися за стебла полину або стрілчастий листок лепехи, трясли хвостами, пігикали, проводжали їх недовірливими поглядами. Було тепло і, пройшовши з півкілометра високою некошеною отавою, Гаша відчула, як все тіло її наливалось жаром.

Над лугом спустилися сутінки. Але роси на траві не було, і Іван Іванович з Гашею продовжували йти — професор хотів ще сьогодні бути на Лебединому озері, щоб завтра

на зорі уже почати полювання.

Синя мла огорнула все навколо. Десь неумовно тріщав деркач, праворуч, там, де залишився Дніпро, саодиоко квилула чайка, і Гаші здавалося, що то вона кличе, розшукує неслухняне дитя. А навколо в траві тисячами голосів сюрчали, заливалися цвіркуни.

Гаша йшла за професором сторожка, цікава, радіючи, що їй все ж пощастило вирватися з дому.

Біля одної невеликої копиці професор зупинився, тихо сказав:

— Ось тут ми й заночуємо, а там...— він показав на невисокі кущі, що темніли в сутінках, і тихим, таємничим голосом додав: — Там Лебедине озеро.

— Як тут прекрасно,— сказала Гаша і, поставивши вудки до копиці, лягла на оберемок сіна, що лежав поруч.

Професор, скинувши з плечей рюкзак, почав готуватися до ночівлі. Він висмикнув з копиці сіно, роблячи щось схоже на дві ніші: одну — для Гаші, другу — для себе.

— А ось плащ-палатку ми й забули,— заклопотано сказав він.

Та Гашу так п'янило це настояне на пахощах сіна повітря, так зачарувало темно-голубе, засіяне зірками небо, що не хотілося нічого ні думати, ні робити, а ось так лежати й лежати.

Навіть коли Іван Іванович, розіклавши на газеті вечерю, запросив дівчину їсти, вона взяла лише одне яблуко.

Після вечері Гаша вклала їжу в рюкзак. І в цю мить почула неподалік в осоці шелест.

— Що це? — запитала насторожено.

Професор підвів голову, наставивши вухо в той бік, звідки чулося шамотіння.

— Щось ходить,— сказав спокійно.

— А село тут далеко?

— Кілометрів зо три...— відповів професор і потягнувся до рушниці.— Можливо, кінь чи людина, але цілком імовірно, що й вовк заблудився.

Гаша, уявивши, як далеко вони від людей і які саодиоко на цьому пустинному березі, захвилювалася. А шелест усе наближався.

Гаша почула, як у грудях часто застукало серце. Коли в сутінках нарешті з'явилася якась тінь, професор голосно запитав:

— Хто там?

Тінь зупинилася, затихло шелестіння трави, і потім з темряви почувся жіночий голос:

— Це я, Степанида... А це ви, Петровичу?

— Ні, це не Петрович,— відповів професор і заспокійливо кашлянув.

— А хто ж це? — знову запитала з темряви постать.

Зашурхала трава, і за кілька кроків від себе Гаша побачила жінку.

Нахилившись до них, незнайома перепитала:

— А хто ж це тут?

— Це мисливці,— сказав Іван Іванович, відставляючи до копиці рушницю.

— Мисливці? — чомусь, як здалося Гаші, здивовано повторила жінка і, все придивляючись, раптом сказала: — Навіть дівчина, от як... А я думала, що це наш бригадир, він увечері тут був.

— А ви ж чого ходите одна так пізно? Не страшно? — поцікавився професор.

— Ну, що тут страшного... Я тут цілу ніч. Он там,— жінка махнула рукою кудись вбік,— сто п'ятдесят колгоспних корів. Я дояркою працюю, а мій дідусь — пастухом і сторожем. Але він захворів, і от я сторожую за нього.

Коли вона сіла на сіно, Гаша побачила, що це була молоденька дівчина. І Гаша, відчувши до неї якусь симпатію, щиро сказала:

— А ми приїхали з міста на полювання до Лебединого озера.

Дівчина помовчала, потім задумливо:

— Мабуть, це так цікаво. І ви теж стріляєте?

— Ні, Іван Іванович стріляє, а я хочу просто побачити білих лебедів.

— Білих лебедів? Дідусь казав, що він багато їх бачив тут, а мені так і не доводилося застати їх на озері. Я тільки бачила, як вони літають.

Степанида, мабуть, була рада, що зустрілася з людьми і що в розмові з ними може скоротати ніч. Вона допомогла професорові і Гаші поглибити ніші в копиці, охоче розповідала про себе, про те, як живе, як доглядає худобу. Потім Гаша сказала, що хоче пити, але вона згадала, що води вони не взяли з собою. Дівчина, зрадівши, що може чимось допомогти, запропонувала:

— А ви дайте котелок, я зараз збігаю і принесу. Чи не випили б ви молока — хорошого, свіжого?

— Нащо вам бігати, потерплю,— відмовилась Гаша.

— Та це ж недалеко. Ось тут метрів за двісті починається стерня, там велика скирта хліба, а за скиртою знову луг, і там наш табір. Давайте, давайте котелок.

— Ну, дивіться, якщо вам неважко, принесіть води,— погодилась Гаша.

Степанида взяла котелок і швидко зникла в темряві.

Коли вона повернулася, Іван Іванович, зарившись у сіно, дрімав, Гаша вилізла на копицю і, лежачи горілиць, дивилась у небо.

— Ви уже спите? — запитала дівчина.

— Ні,— обізвалася Гаша.

— А... ви нагору вилізли... Я вам принесла свіженького молока. Сама доїла. І води взяла в глечик. — Прихилившись до копиці, вона простягнула в одній руці котелок з молоком, у другій — глечик з водою.

Низько, здається, пропливали хмари. Зірки то зникали, провалюючись кудись у темряву, то знову з'являлися, переливаючись оранжево-червоним світлом. На річці зеленими і червоними вогнями горіли бакени і ніби пливли, тікаючи кудись вдалину.

Схиливши голову до Степаниди, Гаша пошепки, так, щоб не розбудити Івана Івановича, розповідала, як вона збиралась на полювання, як важко було умовити матір відпустити її, Гашу, на річку і як допомогла їй Зоя Космодем'янська.

— Хто? — перепитала Степанида.

— Зоя Космодем'янська,— повторила Гаша.

— А ви знаєте, коли мені в чомусь важко, я теж думаю про Зою. І яка вона тільки була смілива!

Прихилившись головами одна до другої, вони шептались довго, ніби не годину тому познайомилися, а вже були давніми, нерозлучними подругами.

— Приходьте до нас у село,— запрошувала Степанида.— У нас такі хороші ферми — цегляні, з автопоїлками, підвісною дорогою. А скоро, казав голова, ще буде автодоїлка. Ви бачили, Гашо, автодоїлку?

— Ні, не бачила,— відповіла Гаша.

— І я не бачила,— зітхнула Степанида.— Я вже її просто не діждуся. Доярки кажуть, що тоді нам можна буде і в клуб частіше ходити, і в кіно.

Було за північ. Сяючи вогнями, кидаючи світлі доріжки по воді, пропливав по Дніпру великий пароплав. Поклавши голову на зігнуту руку, Гаша стежила, як він поволі повзе, усе віддаляючись.

Тихо жебонів голос Степаниди, дзвенів над вухом комар, чути було хропіння Івана Івановича під копою.

Потім пароплав почав зникати, ніби провалювався кудись у пітьму. Це навіть був уже не пароплав, а один вогник, маленький і тремтячий, ніби далека зірочка. І ось вона зовсім погасла. А разом з нею чомусь замовк і комар, ніби в нього обірвалася тоненька струна, по якій він водив маленьким смичком. Тільки жебонів ще голос Степаниди, але теж якийсь чудний, завмираюче-далекий...

Степанида, помітивши, що Гаша уже довгий час не озивається, тихо спитала:

— Ви, може, спите вже?

Їй ніхто не відповів.

— Оце так, а я все гомоню,— сказала дівчина,— піду й собі.

* *

*

Гашу розбудив дощ. Вона підвела голову, кілька секунд оглядалася навколо. Степаниди не було, зник на Дніпрі пароплав, тільки зелені та червоні вогники бігли по річці, зникаючи в темряві. Було, як і звечора, тепло, але небо стало темним: у ньому погасли всі зірки.

"Треба злазити",— подумала Гаша.

В ту ж мить спалахнула блискавка. Від неї запаленіло все небо багряно-червоним полум'ям, і на одну мить Гаша побачила луг з копицями, праворуч, на пагорку серед стерні, скирту, про яку говорила Степанида. А коли вогонь погас, стало ще темніше, ще дужче залопотів дощ.

Гаша швидко сповзла з копиці, тривожно покликала:

— Іване Івановичу... Іване Івановичу...

З-під сіна почувся глухий голос професора:

— Що трапилось?

— Дощ, Іване Івановичу,— сказала Гаша.

— Дощ? Це погано. Ну, що ж поробиш, ховайся під копицю.

Коли Гаша залізла в продовгувату нішу і зарилася в сіно, знову спалахнула сліпучо-білим полум'ям нова зірниця.

Дощ глухо шумів, барабанячи в сухе сіно копиці. Спочатку Гаша навіть розрізняла окремі удари крапель. Потім вони злилися в суцільний шум, і коли б не гуркіт грому, що з кожним разом ставав усе сильнішим, ближчим, хороше було б спати під той шум у цій теплій, затишній ніші. Гаша підклала під голову руку, підняла комір кофти, щоб сіно не залазило за шию. Ніжні пахощі свіжосушеного різнотрав'я були такі сильні, що, здавалося, аж лоскотали в ніздрях. Якась стеблина колола Гаші ногу трохи нижче коліна. Вона простягнула руку, намацала те сухе упруге стебло, зламала його. І тепер було так зручно, м'яко, затишно.

"Це, мабуть, мама,— подумала Гаша,— почувши грозу, буде хвилюватися, непокоїтись. Та коли б вона знала, як їй, Гаші, хороше тут, зрозуміла б, що всі хвилювання даремні. А де це зараз Кость і Вова? Може, не встигли доїхати, і дощ застав їх на ріці, і вони оце десь мокнуть, бідолахи?"

Минуло з півгодини. Гроза посилювалась. Гаша відчула, як холодна струминка води побігла зверху і примочила їй волосся. Вона відсунула голову, але і там було вогко. Тоді трохи зігнулася, глибше залізла в нішу. Гаша заплющила очі. Але навіть через вії видно було світло блискавок, що все частішали.

Чути було, як перевертається, зітхає професор. "Мабуть, і він лає себе, що не відмовив мені,— подумала Гаша.— І теж даремно. Адже їй так гарно, цікаво тут".

Через кілька хвилин після особливо сильного удару грому Іван Іванович чомусь виліз з-під копиці на дощ, різким голосом покликав:

— Гашо, Гашенько... Більше тут залишатися не можна... Гашо...

Вона розплющила очі, відсунула рукою сіно, що затуляло нішу.

— Що таке, Іване Івановичу?

— Нам негайно треба йти звідси.

— Чому? — здивувалася Гаша.

— А он глянь.

Гаша висунула голову. Десь далеко на Дніпрі темно-червоним сяйвом палахкотіла пожежа.

— Ця грізна сила, на жаль, не знає, під якою копицею сидять люди. І не роздумуй, вилазь, вилазь,— додав професор чомусь роздратовано.

— Але ж такий дощ...

— Дощ як з відра, але все-таки від копи треба відійти хоча б метрів на двадцять.

Вони пішли від копиці в напрямі болітця. Кинувши на землю оберемок сіна, професор сказав:

— Лягай, Гашенько.

Він хотів зверху прикрити її сіном, але Гаша відмахнулася.

— Та нащо ви, хіба це допоможе?

Кілька хвилин лежали мовчки. Гаша відчула, як по спині, ніби холодні п'явки, поповзли струминки води. По обличчю боляче били тверді краплини дощу, і вона, розстебнувши жакет, прикрила голову полою.

"Коли б мати хоч на одну секунду могла все це побачити",— подумала Гаша.

— От тобі й Лебедине озеро,— промовив професор з якоюсь важкою іронією, глибоко зітхнувши.

Блискавки били раз по раз. Небо стрясалося від якогось суцільного гуркоту. Гаша ніколи в житті не бачила такої сильної грози, не бачила такої страшної зливи.

— Гашенько, ти, мабуть, зовсім занепала духом,— сказав професор.

— Ні,— відповіла Гаша, не розплющуючи очей,— але дощ і оглушливий грім уже мені набридли.

— Знаєш, Гашенько,— промовив професор після паузи,— у людини повинна бути сила волі. І ось бувають хвилини в житті, коли людина завдяки цій силі переборює неймовірні труднощі, хвороби і навіть смерть. Але треба, щоб ця сила, цей вогонь не погас. Ось так і ми можемо цілісіньку годину пролежати під зливою, але завтра будемо цілком здоровими, ніби нічого й не трапилось. Головне—не занепадати духом.

Гаша посміхнулась:

— Підбадьорюєте, Іване Івановичу.

В цю хвилину вдарив грім якимось особливо різко, з трісканням, ніби над головою розкололось величезне дерево. Гаша почула навіть коротке сичання десь у повітрі. Слідом за тим покотилася луна.

— Це вдарило, здається, зовсім близько.

Гаша розплющила очі, підвела голову, побачила поблизу над землею вогонь, схожий на полум'я величезної свічки.

— Що це, Іване Івановичу, погляньте?

— Де?

— Он подивіться,— Гаша показала рукою в темінь.

— Так воно й є. Вдарило поруч з нами. Горить копиця.

— Копиця? — перепитала Гаша.

— І дуже близько,— сказав професор, швидко підвівшись.

Гаша схопилася й собі.

— Так її ж можна ще погасити,— вигукнула вона, ледь стримуючи дрож всього тіла.

— Мабуть, можна, якщо не гаяти часу,— промовив професор, протираючи пальцями окуляри.

— Ну, то побігли! — майже крикнула Гаша.

Полум'я розгоралося. Йдучи ввечері з професором, Гаша не помічала, що на болоті так багато купин. А тепер раз у раз спотикалася, била ноги, падала. Полум'я піднялося вгору, і вже можна було бачити, що горить не копиця, а скирта хліба, про яку згадувала Степанида.

Підбігши ближче, Гаша помітила, що хтось уже намагається вилізти на скирту, але щоразу, піднявшись на метр-два, сповзає на землю. Це була Степанида. Вона

обернулась і, ніскільки не дивуючись появі Гаші, владно сказала:

— Це добре, що ви прибігли, допоможіть мені. Ставайте тут, а я вам на плече.

— Лізьте.

Кілька разів Степанида не втримувалася і знову зривалася. Але нарешті, зібравши всі сили, відштовхнувшись від плеча Гаші і, зціпивши зуби, лізла все вище і вище. Горіли наколоті руки, німіли пальці, здригалися від напруження ноги, але вона таки трималась.

Ледве переводячи подих, Степанида видряпалась наверх.

— Гашо, там налігач біля вас,— крикнула,— кидайте скоріше мені і теж вилазьте сюди.

Степанида ухопила мотузку і, тягнучи її щосили до себе, допомогла Гаші вилізти нагору.

Дощ, що лив ніби з якоїсь прірви, не давав розгорітися вогню. Намоклі снопи чаділи їдким димом, не хотіли займатися. Але червоно-білі гадючки, потріскуючи, поволі уперто розповзалися по скирті.

Степанида, а за нею і Гаша полізли до вогню. Доярка скинула з себе фуфайку, Гаша зірвала з пліч мокрий жакет. Дівчата підповзли до самого полум'я, по-

чали збивати його одежею. Полум'я захиталося, присіло. Але за хвилину воно знову почало вибиватися, і вогняні язики повзли все далі й далі.

Гаша не помічала тепер дощу. Їй здавалося, що його зовсім немає, хоч він насправді лив з такою ж силою, як і раніш.

Уже неможливо було тримати в руках жакет. Він весь спалахнув полум'ям, і Гаша кинула його на землю. Якусь секунду стояла розгублена. А тим часом Степанида вирвала із скирти палаючий сніп і, змахнувши ним, з усієї сили скинула вниз. Потім другий, третій...

Іван Іванович підбіг до скирти, коли близько від неї упав на землю палаючий сніп. Професор, загубивши по дорозі окуляри, ще не зовсім розуміючи, що відбувається, відкинув його вбік. Але в ту ж мить, другий, ледь не зачепивши його, шльопнувся поруч. Він відкинув і другий, і потім усі інші відволікав на голу стерню, хапаючи за гузир чи волотки, ще не охоплені вогнем.

Гаша знесилювалась. Вогонь немилосердно палив обличчя, руки, все тіло. Не було чим дихати, дим забивав легені, до нестерпного болю роз'їдав очі.

Хотілося відбігти вбік, вдихнути на повні легені свіжого повітря, але не можна було гаяти жодної секунди. І Гаша, задихаючись, прикриваючи обличчя ліктем то одної, то другої руки, не переставала працювати.

Коли був скинутий з скирти останній палаючий сніп і навколо стало темно, Гаші здавалося, що її обличчя та руки все ще палить вогонь.

Вона присіла, потім лягла горілиць. Тільки тепер помітила, що дощ був такий самий, як і тоді, коли вона лежала в траві на оберемку сіна. Але зараз Гаша не ховалася від нього, він, здавалося, гасив вогонь, що палив усе тіло.

Гаша не чула, як прибіг Кость з Вовою, як Кость виліз на скирту. Тільки,

розплющивши очі, побачила його схилену голову.

— І ти тут? — промовила тихо, простягаючи до нього важку, неслухняну руку.— А в нас, бачиш, що трапилося... Але вже все... Тільки от білі лебеді з озера, мабуть, розлетілися...

Шумів дощ, потріскували і диміли снопи, що догоряли на голій стерні.

Перед Гашею, вся насторожена, збуджена стояла Степанида, наставивши вухо в бік села. Крізь шум дощу звідти долинав приглушений, ледве вловимий крик, важке бухання дзвона, кінське іржання.

— Ви чуєте,— сказала весело Степанида, повернувшись до Костя і Гаші,— то наші хлопці, напевно, летять...

А десь високо ще гримів грім. Вибухи прокочувались стороною, але вже не погрозово-важкі, а якісь переможно-радісні, заспокійливі.